

En viktig seger för offentlighet och demokrati

29 december 2017

Det är inte längre möjligt att systematiskt begå brott mot offentlighetsprincipen, på det sätt som gjorts av farmakologiprofessor Elias Eriksson och Institutionen för neurovetenskap och fysiologi vid Göteborgs universitet (GU).

Justitieombudsmannens nya beslut och internrevisionens utredning innebär att de metoder Eriksson och institutionen tagit till för slå ut grundlagsbestämmelserna och förhindra insyn i verksamheten nu är historia. Det är en viktig seger för offentlighet och demokrati.

Ärendet gällde allmänna handlingar om pågående forskning i koppling till läkemedelsbolag, presenterad som "oberoende", förutbestämd att skapa positiva resultat för de antidepressiva medel den handlar om, sponsrad med 8 miljoner av offentliga medel. Det fanns med andra ord många goda skäl till att få insyn i Elias Erikssons kommunikationer med de läkemedelsbolag med vilka han haft mångåriga intima förbindelser.

Enligt JO-beslutet i ärendet (*Dnr 7571-2016, 20 december 2017*) gäller följande vid en begäran om allmänna handlingar: "Besked i en utlämnande fråga bör normalt lämnas samma dag som framställningen har gjorts." Det tog *en månad* innan Eriksson och den aktuella institutionen ens *började* behandla min begäran om allmänna handlingar (och då först efter en JO-anmälan).

Men det riktigt allvarliga var att begärda handlingar, de dokument som rörde Erikssons alla kontakter med tillverkarna av de preparat forskningsprojektet handlade om, *hade gömts undan*. De utfästelser som den aktuella forskaren gjort i förhållande till läkemedelsbolagen (i denna med mångmiljonbelopp offentligt finansierade forskning), de studieupplägg (protokoll) som skickats från forskaren till de aktuella bolagen, de argument som forskaren anfört för att utfå materialet (data från de kliniska studierna) från bolagen, samt de svar som läkemedelsbolagen gett – hade gömts undan för insyn.

Eriksson hade lagt upp dessa dokument på en extern webbplats (tillhörande läkemedelsbolagen), *utan att registrera eller ta kopior på handlingarna*. Det var ett mycket effektivt sätt att slå ut grundlagsbestämmelserna i Tryckfrihetsförordningen – där en *förutsättning* för allmänna handlingars utlämnande är att de finns *förvarade* på myndigheten.

Man skapade ett sken av att *det inte fanns några handlingar att utlämna*, och det var också det besked som gavs av Göteborgs universitet i utlämnandebeslutet. När man dessutom, från universitetets sida, hävdade att man *inte hade tillgång till* de på läkemedelsbolagens webbplats utlagda handlingarna, togs mörkläggningen av dokument till en ny nivå. Det var uppenbart att den aktuelle forskaren, Elias Eriksson, hade tillgång till "det digitala arkivskåpet" (som läkemedelsbolagens webbplats bör kallas för), där de begärda handlingarna fanns upplagda, men att detta inte gjorts tillgängligt för myndigheten som sådan (universitetet).

Dåvarande rektor vid universitetet (Fredman) såg skandalen växa och uppdrog åt internrevisionen att utreda ärendet, och avge ett yttrande till JO.

Internrevisionen kunde (26 april 2017), om Elias Erikssons och den aktuella forskargruppens sätt att hantera grundlagsbestämmelserna, konstatera:

”att den kommunikation/mailväxling som sker via extern webbplats [som i det aktuella ärendet] och de handlingar som följer av detta är att betrakta som allmänna handlingar förutsatt att forskaren agerar i tjänsten [vilket förstås var fallet i den här forskningen].”

Och vidare:

”I egenskap av allmän handling skall aktuella handlingar lämnas ut såvida de inte innehåller sekretessbelagda uppgifter ... Det faktum att en extern webbplats använts är således inget skäl för att undanhålla insyn i ärendet.”

Och vidare:

”Sker kommunikation i tjänsten via en extern webbplats gäller att kopior av den kommunikation som faller in under begreppet allmän handling skall tas ut och diarieföras.”

Här är internrevisionens yttrande till JO: <http://jannel.se/YttrandeInternrevisionenGU.pdf>

Genom att underlåta att ta kopior på de handlingar som sålunda upprättats och inkommit hade forskaren/institutionen *systematiskt* brutit mot grundlagsbestämmelserna i Tryckfrihetsförordningen och hindrat alla möjligheter till insyn.

JO instämmer i internrevisionens ovanstående bedömning och skriver:

... att meddelanden som i tjänsten skickas till och tas emot på en extern webbplats kan utgöra allmänna handlingar om de angivna förutsättningarna i 2 kap. TF är uppfyllda” (vilket de självfallet är i det aktuella fallet).

JO konstaterar också:

”Offentlighetsprincipen utgör en av hörnstenarna i det demokratiska samhället och en förutsättning för att den ska fungera är att allmänna handlingar registreras eller i vart fall hålls så ordnade att det går att konstatera vilka allmänna handlingar som finns” – vilket det alltså inte överhuvudtaget gått att konstatera i det här fallet.

Internrevisionens klara konstaterande att *kopior måste tas ut och diarieföras* av de allmänna handlingar som läggs ut på en extern webbplats, uttrycks av JO på följande sätt:

”Jag kan ändå konstatera att enbart den omständigheten att den berörde tjänstemannen har kommunicerat med läkemedelsbolagen via en extern webbplats, inte utgör en godtagbar förklaring till att inga handlingar har sparats.”

Sammanfattningsvis kan sägas att denna seger för offentlighet och demokrati innebär:

- Det är inte längre möjligt för myndigheter att lägga ut och ta emot dokument på externa webbplatser, och sedan hävda att dessa dokument inte utgör allmänna handlingar eftersom de inte förvaras på myndigheten.
- De handlingar som myndigheter lägger ut och tar emot på en extern webbplats *måste* ges en kopia och sparas på myndigheten, så att de kan utlämnas vid en begäran om allmänna handlingar.
- En myndighets besked i en begäran om allmänna handlingar ”bör normalt lämnas samma dag som framställningen har gjorts”.
- Ett slut på tillvägagångssättet att, som i det här aktuella fallet, förvandla den grundlagsfästa rätten att ta del av allmänna handlingar till något rent illusoriskt, genom att hantera avgörande korrespondens med externa aktörer – i det här fallet läkemedelsbolag – vid sidan av det reguljära systemet, och genom att systematiskt underlåta att registrera upprättade och inkomna allmänna handlingar av avgörande vikt för myndighetens verksamhet.

Det här fallet innehåller *långt mycket mer* än vad som sagts ovan, inklusive att viktiga allmänna handlingar som i yttrande till JO sagts *inte* existera, senare dykt upp.

Men här är det segern för offentlighet och demokrati som är i fokus; de andra delarna i fallet ska ges egna kapitel.

Janne Larsson
skribent/researcher

29 december 2017